

I. LEVÉL

Ungvár, september 30-án, 1839.

A természetnek sokat látott tudósa is ámulatba esne attól, kedves barátom, mi városunkban történt. A lehetetlenséggel határos, mégis való: egy asszony eleven békákat szült. Én se vélném igaznak, ha nem magam tekintettem volna meg – mi egyébnek híhetnék, ha saját szememnek nem. Ám haladjunk sorjában!

Több havi honunkban tett utazgatás után, szeptember 27-én tértem meg ungvári hajlékomba. Távollétben gazdasszonyom, Margit néne rendben tartá a házat, így járandóságának rendezése mellett egyéb sürgős tennivalóm a megérkezést követően nem akadt.

– Ugyan talált-e már magának menyasszonyt a doctor úr? – kérde a néne, mint máskor is, ha hosszabb ideje nem látott.

Nemleges válaszomat hallván tudományt szolgáló utamat rögvest haszontalannak minősítette, s megkaptam szokott dorgálását is, miszerint fene válogatók vagyok. E litánia végeztével ő távozott, én pedig len szobámba térve előbb megszemlélttem az

asztalomon nyugvó leveleket, majd kibontottam személyes úti holmimat.

Am alighogy az utazóládából a szekrénybe rakosgattam a Pesten vásárolt orvosi eszközöket, újdonsült könyveimet, útamon papírra vetett följegyzéseimet, valamint a tőled kapott butellákat,* máris vendégek érkeztek hozzám. Dr. Hackell András, megyénk főorvosa és Várady Péter szolgabíró úr jöttek el a vizontlátás örömét kifejezendő.

Szokatlannak találtam, hogy illy rangos személyek csaknem érkezésem órájában saját lakomba gyűlnek üdvözlésemre. Főbb úti tapasztalásaim előszámlálása után meg is tudakoltam, minek köszönhető igazából e nagymérvű megtiszteltetés. Hackell doctor mondá:

– Különös orvosi esetről óhajtok beszámolni néked. Egy városunkban élő vargamester felesége, bizonyos Huszár Zsuzsánna idestova 15 hónapja egészséges gyermeknek adott életet otthonában, ám a szülést követően hasa nem apadt le a szokott módon. Több hét eltelt, s mind sűrűbben lepték meg őt görcsös hasfájdalmak. A bábák úgy sejdítették, hogy netán az anyaméh egy másik magzatot rejtene, de újabb szülést megindítani nem tudtak. A dolognak híre ment, az esetről minden avatatlan felállítá s hirdetni kezdé a maga nagyszabású tanát. A férj végül ama babonázóknak ada hitelt, kik asszonya állapotját megron-

* borospalackokat

tásnak nyilvánították – Hackell doctor itt szünetet hagyott, mint mindig, ha a lényegre készült térni. – Megyénk Hornyai nevezetű falujában lakozik egy paraszt, kit a míveletlenebb népeesség varázsoló embernek tart. A varga hozzá folyamodott segítségért. Valamiféle por állagú készítményt kapott tőle, azon utasítással, hogy abból egy adagot odahaza áztasson be fél messzely* pálinkába, majd az asszony éhgyomorral igya meg. Így lőn. A fájások meg is kezdődtek. Ám ami a világra jött, nem emberi csecsemő volt, hanem, kimondani is különös, egy megtermett béka. Történt ez két hónappal ezelőtt, június 25-én. Azóta a fiatalasszony a hornyai varázsoló ember porait szedve további huszonhárom amphibiumot** szült, ezeknek egy részét augusztusban megkezdett vizsgálataim során. Idővel más doctorokkal, például Szőke Zsigmond orvostársunkkal is megnéztem egy-egy szülést. Mindőjük azt tapasztalta, mit magam.

Tanult, komoly embernek ismertem meg Hackell doctort, mikor munkámat évekkal ezelőtt Ungvárott megkezdém. Oldalán tömérdek practicus fogását tanulám meg az orvosi pályának. Így aztán most kétség ébredt bennem, valóban vele beszélek-e. A hitetlenkedés vélhetően kiült ábrázatomra is, mert Várady szolgabíró nagy nyomatékkal tevő az állítást:

* kb. 2 dl

** kétéltűt

– Már a vármegyei törvényszék is tárgyalta az esetet – mintha a hivatal tekintélye súlyt adhatna mondanójuknak.

– Tudod jól, mi történik ilyenkor – folytatá dr. Hackell. – Túlzó nagyításokra ragadtatja magát boldog-boldogtalan. Az emberi képzelet, mint karámból kitörő jószág, vágta kezd. Végül már holmi gonosz banyáról, ördögi mesterkedésről, miegymásról költenek végtelen erő történeteket.

Kételyem az eset hitelességét illetően továbbra sem enyészett el.

– Békák egy asszony nemző részében? Minő természeti képtelenség ez? – kérdém. – Mintha az esőcseppek a földtől hullanának az ég boltozata felé, s nem fordítva.

– Megtekintheted magad is – így Hackell. – Zsuzsánna nem tisztult meg szokatlan terhétől, s gyógyulása nyitját még nem találtam meg. Kívánatos volna, ha valamely orvostársam új szemmel, az én kísérleteimtől függetlenül, továbbá a szükséges criticusi érzéssel járna utána a dolognak, hogy tisztázást nyerjen: e kórállapot mi módon következhetett be, illetőleg miképp orvosolható.

Várady szolgabíró folytatá:

– Ha ez ügyben magához akarna idéztetni valakit, vagy bárminő hivatali segedelemre volna szüksége, nálam tárt kapu fogadja, Szeghalmi doctor.

A rendíthetetlen komolyság, mellyel főorvosunk

előadá az esetet, tünődésre sarkallott. Tudtam, ő nem járatná a bolondját senki emberfiával. A tény pedig len, hogy nagy elméssége dacára hozzám fordult, óhájának beteljesítésére indított.

– Városunk mely utcájában lakik az a vargamester s nője? – tudakoltam.

Főorvosunk beszámolt erről is. További kérdéseimet azonban félretolta avval, hogy egyebet nem kívánna mondani, mert szavai még befolyással volnának kutakodásom irányára. Mindketten távoztak, mondván, későre jár.

Másnap kora reggel igyekvő léptekkel közelítém meg az építményt, melyet dr. Hackell a vargamester és családja lakhelyeként megjelölt. A házacska poros kis ungvári út mentén áll; egyik utcára néző, szerény tágasságú helyiségében találtam rá a vargára, Huszár Istvánra. Otthoni műhelyében, hol felesége állapotának rosszra fordulása óta gyakrabban munkálkodott, mint céhe helyiségében, épp sarutalpakat metélt ki cserzett bőrből. Félkész bocskorok, kapcák, lehasított saruszíjak vették körül, ládájában az ilyesféle munkához való tűk, fogók, kések, csizmadiakalapácsok zörögtek, amint egyikükért nyúlt.

Elmondám neki, mi járatban vagyok. Nagy készséggel mutatá, merre kövessem, mint ki nem első ízben vezet végig a házon magamfajta tudós személyt.

A belső szobába lépve egy rendes testalkotású, 23 esztendő, talán kissé törődöttnek mondható asz-

szonyra, a vargamester hitvesére, Zsuzsánnára vetült tekintetem. Széken üldögélt, onnan csitítgatta körülötte tébláboló 15 hónapos fiát, mintha épp most roskadt volna le fáradtan, s nem volna ereje karjába venni szülöttét. Férjével váltottak pár halk szót, majd a férfi fölemelte és kivitte a szobából a kisedet.

Biztattam az asszonyt, feküdjön ágyára, hogy megvizsgálhassam. Ruházatát felhajtva megtapogattam a hasat – annak mérete, tömörsége arra mutatott, hogy Zsuzsánna viselős. A nemző részek különösebb aggodalomra okot nem adtak: a csikló, a hudső nyílása, a vizlányok,* az ajakfékek s a gát épségben valának; a hüvely üresen, fala sértetlenül, a méh szája csukva találtatott. Ezután a kórelőzményt kezdém tudakolni. A fiatalasszony elmondotta, hogy 14 esztendősen volt első havi tisztulása. Három évre rá ment férjhez. Önfertéssel** megvallása szerint sem előtte, sem utána nem élt. A fiúcska, kit előbb láttam, valójában már második gyermekük; az első idejekorán elhalálozott. Tehát két szokott kimenetelű, emberi csecsemő világrajövetelével végződő szülése volt mindeddig, az első esetben hószámi vér*** a szülés után három hónappal távozott tőle újra, a második szülést követően azonban – 1838-dik esztendő júniusa óta – még a mai napig sem.

* kis szeméremajkak

** önkielégítéssel

*** menstruációs váladék

Visszahívtam a vargát, kérésemre egy kevés pálinkában föloldotta a hornyai varázsoló embertől kapott szer egy adagját. Zsuzsánna az italt felhajtá, oly nagy lendülettel, hogy tán kortyolt volna még többet is.

A por hatása csaknem $\frac{3}{4}$ óra múlva megmutatkozott. Has- és főfájdalmak kezdődtek, vizelési készítés lépett föl. Miután Zsuzsánna egy bödönre kuporodva utóbbinak engedelmeskedett, két széket hozattam. Az asszonyt úgy ültetém reájuk, hogy a szeméremtest közibük kerüljön. Az asszony viseltes ruhadarabokat dobott maga alá, hogy később a döngölt padlat tisztogatásával ne kelljen sokat vesződni. Magam Zsuzsánna elé, egy sámlira ültem, ahogy a bábák szokták. Hamarosan erőlködések kezdődtek, idővel a jobb oldali csípőtájékon fájdalom gyulladt, az asszony lélegzete meg-megakadt, orcája vörös színt vett magára, izmai és a hasfal megfeszültek, a gőgsíp* fölfelé tolódott. A bőrön is áttűnt a méh többszöri görcsös összehúzódása. A kezdeti nyöszörgést jajongás váltá föl. Végül bekövetkezett, mit addig lehetetlennek tartottam: a rettentő fájdalmak közepette a megnyíló szeméremtestből egy eleven, egészen kifejlett varangyékos béka tolatott ki. A földre vetett rongyokra huppant, pislogott párat, majd rögvest megiramodott.

A legőszintébb döbbenetemen való diadalmas-

* légső

kodás után az állatkát markomba terelgettem, majd szemem elé tartottam. Az meg csak nyújtózkodott, izgett és mozgott – helyezkedett, mintha ugrani szándékozna. A megértés szikrája ekkor világította meg elmémben, miféle tennivalót osztott reám Hac-kell doctor: a meg nem magyarázhatóra kell magyarázatot találnom.

A békát egy jól fedhető csuporba tevém a későbbi alapos szemrevételezés végett, majd ismételten Zsuzsánához fordultam. Szegénke ekkorra már derékig felvont szoknyáját is csaknem átizzadta. Kezemmel újra megvizsgáltam belső nemző részeit. Lám, a méhszájat most nyitva találtam, így bizonyosságot nyert előttem, hogy az apró jószág a méhből jöve ki. Vártam, hátha távozik onnét egyéb is – más állatka, netán valaminő szülep.* Szóoltottam a vargát, hozzon egy üres üvegpalackot, hogy az asszony abba belefújva gyarapítsa hasi izmainak erejét. Zsuzsánna meg is fűtta az üveget, ám hiába, a békán kívül egyéb a méhből nem takarodott ki.

Az asszonyka fájdalmaiban csak órák múltával állott be enyhülés. Hasának körfogata akkor sem csökkent, minden jel további viselősségére mutatott, ezért férjürával a városi kórházba vitettem őt a vizsgálódás folytatása végett.

Már csaknem dél lehetett, midőn magam, hónom

* méhlepeny

alatt a különös szülöttet rejtő csuporral, Várady Péter szolgabíró úr házához vevém utamat. Ottan őtet a hivatali szobában leltem meg. Pipázgatva fogadott. Előtte, az asztalon frissiben megírt adólajstromok heverték. Bajsza alatt hümmögve, bal szemöldjét felvonva tekintett az edény mélyire. Elmondottam néki, hogy kifaggatni óhajtom a hornyai varázsoló embert annak titokzatos poráról. Várady azonmód hajdút küldött érte.

Utam eztán a kórházhoz vezetett. Szerény építményt képzelj magad elé, öt szobával, bennük három-négy ágygal, mi épp arra elegendő, hogy a férfiakat a nőszemélyektől, ifjakat a vénektől, a ragályos nyavalyákban sínylődőket a ragály nélküli betegektől elkülönözötteen tartsuk, mikor hogy kívánja a szükség.

Érkezésem idejére a kórházi szolgáló már elszállásolta Zsuzsánnát az egyik betegszobában. Mikoron beléptem hozzá, férjével egymás mellett szótalanul ültek. A varga az ágydeszkán végigfektetett, kukoricacsuhéval töltött zsák puhaságát próbálgatta ide-oda hintálva. Jöttömre észbe kapott, s felállott.

Zsuzsánnának még most is voltak fájdalmai, ezért kámforos mandulatejet adtam nekie. Étekül kömény-maglevest, könnyű húsféléket és tésztát rendeltem az elkövetkezendőkre, mit az ápoló személy az étrendlapba iktatott.

Itten nálunk a betegek nem fekhettek a magok ruháikban, netán hazulról való ágyneműjükön –

azok nem mindég tiszták, bolhát, tetvet, férgecskéket hordozhatnak. Lepedőt, szalmával töltött vánkost, pokrócot kérettem hát az ágyra, illetőleg térd alá érő hosszú hálóinget és papucsot hozattam a fiatalasszonynak. Ágya alá tiszta húgyedényt rakattam. Székládát nem kért, mondván, megteszi az udvari árnyékszék is.

Midőn mezítelenre vetkezett, hogy az inget felvegye, egyik karján ibolyaszín foltot pillantottam meg. Kérdém, minek tulajdonítható. Zsuzsánna, kerülve az öszvenézést, bizonygatá, hogy az előző éjjelen rosszul helyezkedve aludt, karja az ágytámlának nyomódott. Nékem azonban sokkal inkább ütés nyomának tűnt a duzzanat. Hangot is adtam meglátásomnak, mire a varga lassan megvallá: előző napon felesége, ki a pálinkát nem veti meg, odahaza megbotlott, s valami széknek vagy asztalnak esett.

– S miolta tart ezen iszákossági állapot? – tudakoltam rögvest.

A varga szemét lesütve arrébb húzódott, megvárta, míg követem, s halkán mondá a következőket.

Frigyre lépésük után egy ideig csendes, békés házi életet éltek. Idestova három esztendeje azonban költözniök kellett, így kerültek jelenlegi házukba, mellyet bizonyos Puzdes Teréz nevezetű özvegyasszonytól vesznek bérbe. E néember hamarosan reászoktatta a pálinkára Zsuzsánnát. Bizony még a kocsmába is magával vitte. Zsuzsánna pedig egyre

gyakrabban tért le a szelíd élet útjáról. Italok iránti vonzalmára a legszigorúbb intellektus sem vethete béklyót. Többször a kertben vagy az udvaron találtatott meg részegen fekve, mint egykor viruló szépségének földre vetülő árnyéka. A szomszédok is szájukra veték mértéktelenségét.

Szomorún hallgattam a vargát. Praxisom során már vagy ezer alakban tűnt elém az italmámor szakadatlan kívánása s a nyomában járó családi búslakodás. Honunkban még a fészkelődő csecsemő szájába is pálinkába áztatott rongycuclit nyomnak, hogy nyugodalmat leljen. Mi több, az orvostársak közt is akad, ki nem ösmeri a mértéket. Szinte már unodalmas ismételnem intelmeimet az ivóknak s hozzátartozóiknak. De azért megtevém újra.

Ekkor egy időre elbúcsúztam a fiatalasszonytól s férjétől. Fogtam a csuprot, s kerestem egy szobát, mellyben magam maradhattam. A béka életét kioltám, majd testét egy késsel felbontottam. Odabenn a mindennemű hólyagocskák, edények s csövecskék, mellyek az életnedveket szállították, szokott rendben találtattak. Valóban béka hevert tehát előttem, nem pedig ember és állat valaminő keveréke. Tehát a béka nem az asszonyi test terménye vala – az asszonyi testet csak amúgy fészekül használta. Egyébként az állat bélrendszerében táplálékrészeket nem találtam, homály fedí, mivel oltotta éhét az emberi méhben.

A hajdú délután 5 óra körül hozta meg a varázsoló

embert, kit valósággal noszogatni kellett, hogy végre bétegye lábát a szobába, hol kihallgatni óhajtám őtet.

Nagy fejű, köpcös alakként tűnt elém. Deresedő bajsza, haja tán sosem látott fésűt. Szürke gubát hordott, mellyen a gyapjúcsomók csimbókossá állottak össze a kosztól, hátulján pedig már egynémelly tarfoltok s lukak mutatkoztak, mert megrágták az egerék. Kopott parasztyátja csizmába torkollott, utóbira kisebb rögök tapadtanak.

– Nachher muss der Dreck mit Spaten hinter ihm herausgetragen werden* – jegyzé meg jelen levő barátom s orvostársam, Horváth Mihály doctor.

– Das ist wohl wahr. Ein armer Kauz** – toldottam hozzá.

Emberünk, nem értve a szavakat, illetődötten tekintgetett ide-oda. Sipkáját a keziben szorongatta, mintha tolvajlásan érték volna, és most röstelkedne.

– Tehát maga volna az a nevezetes varázsoló ember Hornyárol – kezdém.

Válasz nem jöve.

– No, ha már idefáradt – ösztökéltem.

– Nem vagyok én varázsoló ember – motyogta az.

– Pedig sokan mondják – felelém. Újabb csönd.

– A földet mívelem én is, mint mások.

* Lapáttal kell majd kihordani a sarat utána.

** Valóban. Ágrólszakadt csodabogár.

– Valami tudománya csak van. Port adott egy ungvári asszonynak, mitől annak szülése megindult.

– Olykor fordulnak hozzám bajokkal. Ha tudok, nyújtok rájuk ezt meg azt. De nem mondok én varázsigéket. Kik ösmernek, legföljebb ha javasnak mondanak.

– S honnan e tudomány?

– Egyebet nem tudok, csak mit apámtól meg nagyapámtól tanultam. Tán az csak nem bűn.

– So'ne Flegelei* – így Horváth doctor.

– Való: a tudás jó, ha jó ügyet szolgál. Mi a maga neve? – folytatám.

– Bakos Gyula.

– No, Bakos uram, láttam, amit láttam, a maga pora használ, s engem az érdekelne, miből tevődik az öszve.

– Nem hinnék az urak.

– A maga gyógytudománya pusztán hit kérdése volna? – kérdeztem.

Hosszabb csönd állott be, a javas sötétedő tekintettel méregetett engem.

– Mit az asszonkának adtam, áll az egyenlő rész kőrishogár, kőrishalevél és fagyalkavirág porából.

– S mennyiszert kell azt beadni, hogy a békáktól a méh végleg kitisztuljon?

– Nem tudom én aztat – mondá a javas szomorún.

* Pimaszkodik.

– Valami fogalma csak van. Itt most nem magáról és személyemről van szó, hanem arról a szerencsétlen asszonyról – éreztem, ezzel hathatok rá.

– Beadhatunk akár száz adagot is neki a porból, de a végső gyógyulás nem jöhet el. A rontást csak az veheti le róla, ki reátette.

– Na, da liegt der Hase im Pfeffer* – pillantottam Horváth doctorra. – Tehát megrontották volna. S ki tehetett ilyet, illetőleg mért?

– Eztet ne tőlem kérdje az úr – szólott Bakos. – A családtól kellene kitudni, van-e haragosuk. Tán megbántottak valakit, azért küldötte az a rontást. Meg kell próbálni kiengesztelni őtet.

Ehhez fogható okfejtést kórházunk falai még nem hallottak. Orvostársammal mozdulatlanul meredtünk a javasra. Végül Horváth doctor törte meg a csöndet:

– Er wäre also der Volksheiler und eine lebendige Fundgrube des Wissens. Sei mir nicht böse, Lőrincz, aber ich nehme an der Schändung unserer Wissenschaft nicht teil.** Uraim, engedelmükkel inspicíálom*** betegeim állapotját – szólt, avval felállott s távozott.

* A szólás itteni értelme kb.: helyben vagyunk.

** Tehát ő volna a köznép gyógyítója és tudásának eleven tárháza. Ne haragudj, Lőrinc, de nem vehetek részt tudományunk megbecsülésében.

*** ellenőrzöm

Valóban, a babonás képzelgések olly tündérhonja kelt életre körülünk, mellyben tanult ember csak vakon poroszkálhat.

– Más magyarázat maga szerint nem lehetséges? – kérdém.

– Így tanultam, így tudom.

Kezdeti buzgó érdeklődésem ekkor végleg alábbhagyott, inkább szélnek eresztettem a javast, mert tudtam, nem mehetek vele többre. A hajdú elvezette, mint csudálkozó gyermeket szokás a vásárról.

Távozásuk után forгатni kezdtem elmémben, minek vehetném hasznát mindabból, mit a javas öszvehordott. Lefejtve a fabulát mondókájáról, a szülést megindító szer leírása nem tűnt haszontalannak. Mint azt rendünk kiváló lapja, az Orvosi Tár írja: „a nép közt divatban levő gyógyszerek és egyéb idevaló isméretek az orvos' figyelmére igen is érdemesek”.

Tudott dolog, hogy a megszárasztott és öszvetörött kőrisbogár a vizellő és nemi részek takonyhártyáját* izgatja. Ez s egyéb robarok, mint a karmazsin** vagy a lengyel színbogár,*** szerelemgerjesztő szerek matériájául is vétetnek. Ismeretes a fűskáta**** és a zszisik egyes fajainak vizeltető hatása. A hős cincinbogár***** álké-

* nyálkahártyáját

** karmazsintetű

*** lengyel bíborpajzstetű

**** katicabogár

***** hőscincér

pe,* valamint a pincebogár porrá törve, borba keverve szintén serkenti a vizellést. Ami pedig len a kőrishalevél és a fagyalkavirág porát illeti, igen sok növény a természetnek valóságos ajándéka, számos közülük gyógyerővel bír, nincsen ebben semmi ördögös.

Másnap reggel fölkerestem hát városunk egyik gyógyszerészét, s kértem, készítse el a keveréket. Ő mérlegén gondosan kimérte mindhárom összetevőt, a vegyülék egy terecs** nehézségű lett, épp, mint a javasé.

Eztán kórintézetünkbe mentem. A port pálinkába kavartam, s megittattam Zsuzsánnával.

Ám nem történt semmi. Kettő-három órát várokozék, hiába, újabb szülés nem indult meg. Bosszankodva láttam be, hogy ez a Bakos agyafúrta paraszt, mint elsőre gondoltam: szándékoltan elhallgathatott valamit, netán tévesen adta meg az összetevők arányát. Mehettem ismét Várady uramhoz, hogy a javast újfent magamhoz idéztessem.

Kihallgatását ugyanazon szobában ejtém meg, mint egy nappal előtte. Társaságunk ezúttal a vargamester volt, a sarokban álldogált leszegett fővel.

– Hatás nélkül maradt a szer, mit a maga elmondása szerént elegyítettünk – kezdém nyíltan, a javasnak szegezve.

* lárva

** 1,45 g (a terecs vagy scrupulus régi gyógyszerészeti súlymérték)

– Nohát. Nem felejtődött ki belőle valami? – kérde az.

– Ilyesmi hiba nem volt. Jól fog az agyam, ha gyógyító szerekről van szó.

– Hát, ha az urak értik a dolgukat, rám itten többé szükség nincsen.

Szemtelensége felbőszített.

– Nem holmi gyermekjáték ez, Bakos! Zsuzsánna állapotja mit sem változik, ha nem adunk néki segédelmet.

– Mit akar evvel a doctor úr? – hóbörgött az.

– A pontos és teljes recepturát. Diribdarabnak nem vehetem hasznát, maga is tudja. Törvényhatósági procedúra elejibe óhajt állani?

Bakos ábrázata elkomorult:

– Nem vagyok én ravaszdi. Elmondtam mindent, mit tudok. Ha itten a városban nem tudják a szert jól kimérni, adok inkább a magaméból – szólott, s gubája alól elővett három madzaggal lekötött rongydarabot, bennük egy-egy adaggal saját készítésű porából.

Lerakta őket az asztalra, majd a varga felé fordult:

– Mondja csak el a doctor úrnak, mit nékem is, mikor először eljött hozzám. Ki van úgy istenigazából a maga begyében?

A varga reám pillantott, s miután engedékenyen bólintottam, halkán felelt:

– Hát Puzdes néni, kitől a házat béreljük.

– No, megvagyunk – büszkélkedett Bakos.

– Ő szoktatta italtra Zsuzsánnámat. Tán ivócimborára vágyott.

– Erre maga?

– Többször szidtam Puzdes nénit. Egyik alkalommal anyját is fölemlegettem.

– Mit mondott róla?

– Hogy gonoszt fialó koca volt.

– Ez itt a baj – állapítá meg Bakos. – A néne ezek után aligha szívlelte magát.

– Napokkal később a kamarájába hívta Zsuzsánnámat, hol a szokottnál sűrűbb és setétebb pálinkával kínálta. Valamit beléje kevert.

– Engesztelni nem próbálta ötet?

– Próbáltam én, próbáltam. Fogtam a legszebb tyúkot az ólban, s utána vittem. Mondta: pfff, tojjon neked, cudar.

– Hmm. Nyakas özvegy. Nem jól áll a dolog.

Barátilag elbeszélgetek, mintha nem kórodai szobában tartózkodnának, hanem szérűskertben.

– Volna még mit tenni? – kérde a varga Bakostól.

– Lehet, szorosabbra kellene fogni a gyeplőt – jött a válasz.

– De ha nincs fogásom rajta.

– Meg kell ragadni. Kicsit feszesebbre vonni.

– Odacsapjak vele?

– Azt nem. Sokszor elég, ha csak reájesztünk a jószágra.

Eddig tűrhettem.

– Nono, csínján a riadalomkeltéssel! – vetém oda.
– Nincs itten szükség ilyesmire. Eleget hallottunk.

– Nem gondoltam én egyebet, mint... – folytatta volna a javas.

– Nem tartóztatom tovább, lassan visszatérhet Hornyára – vettem véget kihallgatásának.

Főbiccentéssel jeleztem a hajdúnak, hogy kikísérheti őtet.

Amint távoztak, a varga türelmetlenséggel mozgolódni kezdett.

– Pedig lett volna még mit kérdenem – bökte ki.

– Babonaság. Így foghatnám egybe, mit hallottunk – mondtam. – Gyerköcekoromban magam is találkoztam odahaza ilyesféle balvélekedésekkel, midőn titkon meglestem a szolgálókat, kik tikkasztó meleg idején a kamrában fejtették a borsót, vagy mikor kihallgattam a kocsisokat, kik az eső elől fedél alá húzódtak, s csak regéltek, regéltek.

A varga erre jól láthatólag indulatba jött:

– Eddig a javas porán kívül egyéb nem segített Zsuzsánnámon!

– Ez aztán a hálás természet! Türelmet kérek, a vizsgálódást nagy körültekintéssel kell megcselekedni – felelém.

A varga tovább zsörtölődött magában.

– Értem én, hogy egyre nehezebben tűri az orvosi próbatevéseket asszonyán, ám az ilyesmihez valóban bővebb idő szükségeltetik – csitítottam.

– S ha Puzdes néni idővel még irgalmatlanabb ron-
tást küld Zsuzsánnára? – kérde ő.

– Látom, igen nagy fejtörést okoz magának ez az
öregasszony. Tudja mit? Megnézem magamnak ötlet.
Ám előre mondom, hogy ne csudálkozzon: az özvegy
kedélyében, maga iránti viszonyulásában hiába áll
be javulás, Zsuzsánna állapotja mit sem fog változni.
A kettő közt nincs kapocs.

Eztán nekiindultunk a városnak. Az utcákon a
szokott mozgolódás fogadott. Épp egy boroshor-
dókkal igencsak megterhelt szekér érkezett vala-
honnét, mitől az itteni fogadósok s vendégek öröme
a legmagasabb fokra hágott. Egy másik szekér a só-
hivatal udvaráról fordult ki, a környező falvakba in-
dult, hogy a friss sót széjjelhordja. Odább kopácsolás
hallatódott, egy ház tetején a zsendelyeket cserélték.
Lenn, az Ung partján hajó pihent. A percesenyi bá-
nyából érkezett nemrég fejtett s megtört öles mészkő-
darabokkal, most azokat rakodták ki legények a
kikötőhelyen.

Utunk közben faggattam még kissé a vargát:

– Előbb a javasnak mondott olyasfélét, hogy Puz-
des néni egy ízben kamarájába hívta Zsuzsánnát, s
valamit annak pálinkájába kevert. Maga szerint mit?

– A békatojások* lehettek azok – felelé.

Igen elcsudálkoztam kijelentésén:

* békapetek

– Tehát békatojások jutottak volna a pálinkával Zsuzsánna gyomrába? S onnét hogyan kerültek azok az asszonyi méhbe?

– Aztat én nem tudom, doctor úr. Maga az orvos.

– Nono. Példa arra akad tömérdek, hogy orsónya geliszta,* netán egyéb bélférges tojásai valami nő étekkel a gyomorba jutván, a belekben megtelepszene s kikelnek. Ám azok meg is maradnak ottan. Legföljebb olykor az emésztettel** távoznak, s nem vándorolnak példának okáért a tüdőbe. Valószínűbbnek tűnik nékem, hogy a békák a hüvelyen át hatoltak föl a méhbe.

– Eztet csak észrevette volna Zsuzsánám.

– Nemző részét bármely szokatlan feszítő fájdalom nem érte soha? Akár álmából fölébredve, akár másképp? – vetém föl.

– Nem érezett ilyest. Mondotta volna nékem – ingatá fejét a varga, némi mélzás után.

Puzdes néni háza csak pár kapualjjal van odább, mint a vargáé, hamar ott termettünk. Inas kis anyóka nyitott ajtót.

– Már megint te? – vetette oda a vargának, amint meglátta.

Az meg felém mutatott:

– Szeghalmi Lőrincz doctor.

* orsóféreg

** székllettel

A néni gyanakvón emelte reám szemeit fejkendője alól.

– Mi végre jött a tekintetes úr? – kérdé.

Ráncos ajaki béfelé állottak, mert foga már alig volt. Mondottam néki, Zsuzsánna ügyében vagyok itt. Nem éppen örvendéssel, de azért csak beengedett minket.

A házban szegényes konyha fogadott. A kemence előtt némi tüzelőnek való hevert, itt egy kicsiny fazék, ott egy horpadt kanna, amott egy alján igencsak kócos söprű. Az asztalka közepét fadobozka ékíté sóval, paprikával, odább hűlt leves soványka zsírja mutatkozott egy öreg tányér karimáján.

– Az a hír járja, hogy Puzdes néninek köze van Zsuzsánna különös nyavalyájához – mondottam.

Az özvegy kelleetlenül végigmérte a vargát:

– Nincs ezen mit csudálkozni. Mindent reám fognak.

– Oktalanul?

– Nem vetem meg a pálinkát. No és? Nem én vagyok az egyedüli e vidéken. Kinek mi köze hozzá? Ekkora perpatvart csapni emiatt!

– Ám Zsuzsánát is maga kínálta először.

– Kínálta a fene! Ő kíváncsiskodott – bizonygatá az öregasszony.

– Ne tódíts, te... – kelt volna ki magából a varga, ám jelenlétében féken tartotta magát, s a mondatnak nem kerekített véget.

– Látja, hát ilyen komisz ez – szólott a néni, s orrával a varga felé bökött. – Egy ízben meg is ütött engemet a házban, mellyet pedig tőlem bérel. Hálátlan mihaszna. Sokallja a pénzt, mit a házért kell fizetnie, ez az ő gondja, tudom én.

A varga arcát düh pírja festé meg vörösre, szólani se tudott.

– Elmondotta ismét, hogy egyszer belekevertem valamit a fiatalasszony italába? – kérde tőlem az özvegy.

– Hallottam effélét is.

– Hát ki tudnék találni magamtól ilyest? – hitetlenkedett a varga.

– Mindenkinek eztet ríja. Pedig csak egy kis borsot öntöttem az asszony pálinkájába – állítá a néni.

– Jobb lesz tőle. Tehet vele próbát az úr is. Nem árt az senkinek.

– Nem mondom, hogy ma, de egyszer tán hasznát veszem tanácsának – szólottam.

Közben azt hánytam-vetettem magamban, mi szolgálná leginkább Zsuzsánna gyógyulását.

– No, a békülésre esély nem mutatkozik? – bukkant föl elmémben a dicső idea.

A felek meglepetve tekintettek egymásra, ám csak egy pillantat erejéig. Könnyebb vala szemüknek a padlalon nyugvópontot keresni inkább.

Bármely egyházi személynek becsületére válna a beszély, mit eztán kettejüknek előadtam arról, hogy a múltbéli tetteknek dédelgetett sérelmek mentén va-

ló fölhánytorgattatása kívánatos véghez nem vezethet. Ám a várt eredmény elmaradt, nem enyhültek. Mi több, a néni utunkat hamar kiadta, mondván, munkája van a sufniban.

– De kérem, a tudomány nevében járok el – méltatlankodtam.

– Tekintetes úr, vizet is kell adnom még a jószágoknak – szólott az özvegy ismét, majd kihátrált a konyhából.

Hiába szólongattam, nem tért vissza. Utánasiettem, ám csudák csudája, nem leltem sehol.

Künn már esteledett.

– Nem kellett volna bevárni, hogy így elmérgesedjen a dolog – intettem a vargát már az utcán.

– Nincs mentségem, arcul ütöttem – adá a feleletet. – Ám a büntetés nincs arányban avval. Annyi más módja lehetett volna. Épp feleségem! Mért nem rajtam állott bosszút a vén csoroszllya? Ha legalább reám küldötte volna a rontást!

Már megint ez került elő. Úgy tűnt, a kórról immár nem tudhatok meg többet a nép útját járva. Búcsút vettem a vargától, ki-ki ment a maga dolgára.

Másnap reggel Hackell doctor konzíliumot hívott össze Zsuzsánna ügyében, mellyre engem is elvárt. Mentem hát a kijelölt kórházi szobába. Kettőnk mellett Szőke Zsigmond orvosdoctor, járási rendes seb-orvos és barátom, Horváth doctor valának jelen, illő módon üdvözöltük egymást.

– Azért kérettelek ide benneteket – kezdé dr. Hackell, – mert Várady szolgabíró úr sürgetőleg jelezte, hogy a vármegyei törvényszék szokott fertályesztendei ülésezése hamarosan véget ér, így szükség van a szilárd, egyívású orvosi vélemény mihamarabbi kimondására Huszár Zsuzsánna ügyében. Az alispán tudni akarja, hogy a fiatalasszony állapotja lehet-e valamiféle rosszakarató erőszaktevés következése, s így törvényhatósági eljárás tárgya, vagy sem. Döntésünket kívánja továbbá a betegnek állapotja: ereje fogytán, ezért megkerülhetetlen valamely plánum* felállítására, hogy az annak mentén eszközölt haladással a beteg az olly kívánatos gyógyulás útjára léphessen.

Eztán előszámláltuk, ki mire jutott, s kit kérdezett meg a tárgyban.

Hackell és Szőke doctor urak is találkoztak a vélekedéssel, miszerint egy ízben békatojások kerülhettek Zsuzsánna gyomrába némi pálinkával. Nem pusztán a varga vélte így, hanem mások is – mi több, orvosok is tartoztak a véleményező e táborába. Szerintük a tojások a belekből a vérrel, az edényrendszer** útjain mehettek a jobb oldali petefészkek tájára, ahol végül megtelepedtek, mit igazolhat, hogy a viseltesség alatt és a szülések folyamán a jobb csípőtájékon rendre fájdalom mutatkozott.

* terv

** érrendszer

Ám itt négyünk közül senki sem osztotta e nézetet. Mint Szőke doctor mondá:

– Nem hihető, hogy a békatojások a gyomor nedvében változás nélkül maradtanak. De ha mégis, alakjokat s a benne rejlő életerőt szükségképpen el kellett volna veszteniök, midőn a tápnedvvel a belek falán át a vérrendszerbe jutottak. S ugyan miért éppen a petefészek táján rakta le volna őket a vér? S miért egyazon helyen? Mért nem a test egyéb részein, netán szét is szórva, itt meg ott? Bonyolult szövevény ahhoz az emberi test, hogy illy elmélkedés valóságot nyerjen.

Eztán előadtam, hogy meglátásom szerint a békák vagy a békatojások csakis a hüvelyen által juthattak az asszonyi testbe.

– Kiváló, magam is ezt állítom – bólított nagy határozottsággal Szőke doctor.

– Sejtésem egész pontosan az – adám a bővebb magyarázást, – hogy Zsuzsánna nemző szervébe valamikor anyabéka mászhatott. Felhatolt egészen a méhig, hol végül lerakta tojásait, mellyekből idővel kikeltek az utódok. Ugyanakkor ezen eshetőség némiképp bizonytalan lábakon áll – ismertem el, – hiszen maga a beteg nem érezte, hogy nemző részében bármikor is fölfelé kúszott volna bárminő emberbe költöző állat.

– S ha ez akkor esett, midőn egyszer lerészegedett? Mondjuk midőn magatehetetlenül elterült házuk udvarán? – kérdé dr. Szőke.

– Illy hüvelyi inger tán akkor sem maradhatna észrevétlen – adtam hangot a kételynek, mint azt egy nappal előbb a varga nékem tette.

– Egyszer a Szent Rókus kórházban egy napszámos fején, a homlok- és az orrcsont öszveköttetése táján seb nyílott, s vagy egy tucat bögölyalak* potyogott ki onnét. Mindebből a napszámos nem érzett semmit, holott a fej ama tájékán több fontos ideg is fut – említett föl dr. Szőke egy korábbi esetet, minek tanúja volt.

– Emellett maga a részegség a fájdalmat kétségkívül tompítja, többféle sérülést is átvészelhet azonnali kínok nélkül a megátalkodott ivó – így Horváth doctor.

– No. S ha így vala, és varázslatos vagy bárminő erőszaktevés nem történt, mi lehet a gyulladás módja? – kérdé főorvosunk.

Hosszas hallgatás következett. Most észlelém csak, hogy a gyógmód kimunkálásához a kórság eredetének tételezése nem adott hozzá sokat. Mi több, újabb homályos feladványok előtt találtuk magunkat.

– Mennyi ideig lappanghattak a méhben a tojások? A belőlük fejlődő békák ugyanazon átalakulási korzakokat futották meg, mint szabad ég alatti társaik? – veté föl dr. Szőke.

– Egyáltalában: mennyi tojás és kifejlett béka lehet

* bögölylárva

még odabenn? Roncsolják-e valamiképp az anya testét belülről? – toldám meg.

– S hogyan lehetne mindet eltávolítani? – mondta ki főorvosunk a mindünkben ott munkáló legfőbb kérdést.

Horváth doctor felelt:

– Műtéttel kellene a területet föltárni, s a békákat onnét kiszedegetni.

Dr. Hackell igencsak reámeredt:

– A méh megnyitását javallod?

– Ha a fájdalmak nem múlnak. S ha a fiatalasszony ereje végképp elfogy.

Tudtuk mind: e műtétel kétséges kimenetelű, ugyanis véghetetlen méhvérzéssel járhat. Olly szülési esetekben szokás alkalmazni, midőn gyermek és anya megtartása egyszerre már nem lehetséges. Ám végül egyéb ötletünk, bárhogy forgattuk az eshetőségeket, nem támadt.

A tanácskozás után közlöttem a vargával, mire jutottunk. Előszámláltam a veszedelmeket, mik a betegre leselkednek illy sebészi tett során, s a várható nyereséget – a méhnek a békáktól való mentesítését –, ha törekvésünket siker koronázza. A hónapok óta tartó keserű bizonytalanság barázdákat vont a varga homlokára.

– S mikor tennék ezt az urak? – kérdé.

– Úgy becsülöm, Zsuzsánna még alkalmasint öt

napig állhatja a kínokat. Legföljebb tíz. Annál tovább a műtétel aligha odázható el.

A varga erre már nem felelt. Engedelmet kért, hogy asszonyához térhessen. Fejét lehorgasztva bandukolt a betegszoba felé.

Itten tartunk most. Nem tudom még, kedves barátom, mi lesz ezen ügy kifejlése. Reményilem, nem lesz szükség seborvosi munkálódásunkra. Zsuzsánna még fiatal, s várná otthon kicsiny gyermeke. A varga pediglen minden ügyefogyottsága ellenére jóra való ember, ki pusztán családi boldogságát kívánja visszanyerni.

No, mindenről időben értesíteni foglak tégedet. Barátsággal üdvözöl:

Szeghalmi Lőrincz